

INHOUDSOPGAVE

‘Redactioneel’ 1

Ed Schilders ‘Marmeren wachters’ 2

Jaap Engelsman ‘Rabelais’ easy chair. Een kleintje Pope met Rabelais’ 3

Ed Schilders ‘Deo rabelaisioque volentibus. Rabelais en Calvin’ 5

Monique Bullinga ‘Rabelijnse actualiteiten’ 5

REDACTIONEEL

Na overleg met de leden is besloten de titel van ons periodiek te wijzigen in *Faicts et Dicts. Berichten van de Club ‘Fay ce que voudras’* [vanaf nr. 11 / december 1997 *Rabelais-club*], waarmee tevens een (voorlopige) naam voor ons clubje is gevonden. Het Rabelijns uit het eerste titelvoorstel gaat niet verloren: ‘Rabelijnse [1 b ja] actualiteiten’ is de naam van een nieuwe rubriek waarin een mengelmoes van feiten en vragen een plaatsje zal vinden. In dit nummer onder andere een verslag van de queeste naar twee verdwenen vertalers en hun eveneens in rook opgegane manuscript. Met een verrassend slot, geleverd door onze correspondent in Amsterdam. Aankondigingen van nieuwe boeken en interessante artikelen zullen daar ook te vinden zijn.

Nieuw zijn tevens de rubrieken ‘Rabelais’ easy chair’ (reeds aangekondigd in nummer 1) die onder Jaaps hoede staat, en ‘Deo rabelaisioque volentibus’, waarvan Ed de redactie zal voeren. Bijdragen aan genoemde rubrieken zijn welkom; gelieve contact op te nemen met desbetreffende redacteuren. (Zoiets lazen we niet lang geleden ook, alleen ging het toen om de dienstdoende redacteur meen ik me te herinneren.)

‘Fay ce que voudras’ lijkt mij geen slechte naam voor de club, een bescheiden hedonisme is de leden ervan immers niet vreemd. Dit sluit mooi aan bij het volgende. Een blik van Toon Verhoeven – die bij de clubleden geen introductie behoeft – op wat in een grijs verleden nog *Rabelijnse Nieuwigheden* heette ontlokte hem spontaan de uitroep: ‘Fay ce que voudras, dat staat ook bij Miller.’ Waar hij parmant aan toevoegde: ‘Pagina 222. Knap hè.’ *De kreeftskeerkring* erbij gehaald en jawel, bijna goed. Op de pp. 224-225 van de Bezige Bij-vertaling uit 1962 van John Vandenberg staat het volgende fraaie citaat:

Vandaag ben ik uit een diepe slaap ontwaakt met vreugdevloeken op mijn lippen, met gebrabbel op mijn tong, als een litanie steeds weer herhalend – ‘Fay ce que voudras!... fay ce que voudras!’ Doe wat je wilt, maar zorg dat het vreugde verwekt. Doe wat je wilt, maar zorg dat het tot verrukking leidt! Zoveel komt in mijn hoofd op als ik dit tot mezelf zeg: beelden, opgewekte, verschrikkelijke, beelden waar je gek van wordt, de wolf en de geit, de spin, de kreeft, syfillis met haar vleugels uitgestrekt en de deur van de schoot altijd op het haakje, altijd open, klaar als het graf. Wellust, misdaad, heiligheid: het leven van hen die ik aanbid, de mislukkingen van hen die ik liefheb, de woorden die ze hebben achtergelaten, de woorden die onuitgesproken zijn gebleven; het goede dat ze met zich meesleurden en het kwaad, het leed, de onenigheid, de wrok, de tweedracht die ze hebben gesticht. Maar vooral, *de verrukking!*

Voor deze bijdrage aan onze rabelaisiana danken wij Toon zeer hartelijk.

Met Rabelais heeft de volgende aantekening niets te maken. Millers stijl doet me sterk denken aan die van Roger Vitrac in *Victor of de kinderen aan de macht* (1928), een surrealistisch toneelstuk waarin een jongen het partijtje ter ere van zijn negende verjaardag doet ontaarden in een orgie van hypocrisie, jaloezie, hysterie, haat en zelfs van moord, zelfmoord en ‘sterven aan de dood’. Remco Campert heeft het stuk schitterend vertaald (1963), zo zelfs dat het Nederlands vaak mooier is, beeldender, grappiger of snijdender dan het origineel.

Millers tekst heeft in dit redactioneel een plaats gekregen, maar de bedoeling is dat allerlei oude, ons onbekende citaten en nieuwe die iets zeggen over de hedendaagse belangstelling voor Rabelais of voor zijn werk, ondergebracht worden in de ‘grabbelton’ van de al genoemde ‘Rabelijnse actualiteiten’. Overlap met Eds rubriek zal niet gauw ontstaan.

De layout heeft me de nodige hoofdbreken gekost. Nu ben ik ook niet goed in rekenen. Maar laat ik jullie niet vervelen met een beschrijving van de meest onnozele stommigheden waar je mee te maken krijgt als je een zetspiegel van 12 bij 18 op een A5-bladspiegel hebt die je vervolgens uit het A4-vel moet snijden om hem op A5-formaat te krijgen om daarvan dan weer 2 te plakken op een A4-tje dat samen met x andere A4-tjes met 2 gesneden A5-jes erop geplakt gekopieerd zijn weg moet vinden naar de leden. En dan die noten! Wat kan het leven enerverend zijn. Zo krijg ik onder andere de automatische doornummering er niet uit, waardoor Jaaps eigenste noot 1 noot 2 wordt, en zo verder. En omdat de technische mogelijkheden beperkt zijn of liever: door een hardnekkig computeranalfabetisme ten kantore van de clubredactie niet alle benut kunnen worden, zullen we het er voorlopig mee moeten doen. Voorstellen voor wijzigingen of nuttige aanwijzingen blijven welkom.

De reputatie, tot slot, van de verschillende leden van wie een bijdrage in dit nummer is opgenomen, ontslaat mij van de plicht deze in te leiden. (MB)

MARMEREN WACHTERS

door Ed Schilders

Hoewel ik de uitgave van het *Brooklyn Bridge Bulletin* – een bescheiden *newsletter* over de brug die Brooklyn met Manhattan verbindt – in 1985 definitief heb gestaakt, is mijn belangstelling voor bruggen uiteraard niet verminderd. Met name bruggen die ook in de literatuur een rol spelen, zijn me blijven boeien. De brug bij Bommel, de brug bij Nescio, de brug waar Dante Beatrice zag passeren, de brug waarop Tam O’Shanter volgens Robert Burns te nauwernood ontsnapt aan de heks Cutty Sark: er is meer tussen linker- en rechteroever... Ik kan de liefhebber van Rabelais aanbevelen in de buurt van La Devinière het bruggetje op te zoeken dat over de Vède ligt (zie *Gargantua xxxvi*), en zich daar voor te stellen hoe dit beekje, in de zomer uitgedroogd, de vervuiling duidelijk zichtbaar, in de tijd van de *Guerre Picrocholine* aanzwol tot een verwoestende *marée haute* omdat het paard van Gargantua uitgerekend daar een plasje moest doen.

In *Pantagruel xxxii* noemt Rabelais, vrij terloops, een legendarische brug: de *pont de Mantrible*. Het is het hoofdstuk waarin Pantagruel aan het hoofd van zijn leger *les terres des Dipsodes* binnentrekt, alwaar hij weldra slag zal leveren. Er breekt een verschrikkelijke regenbui los, en de verteller, Panurg, verschuilt zich onder een blad van het kliskruid *aussi large que l’arche du pont de Mantrible*. Kliskruid bloeit in ‘klissen’; klissen plukten wij vroeger om ermee te gooien naar de truien van de meisjes, want klissen hebben de eigenschap te blijven kleven aan wol en dergelijke stoffen; ook haren waren populair.

Of het formaat van het door Panurg gesignaleerde blad in de contreien van de Dipsoden gewoon dan wel uitzonderlijk was, weet ik niet, maar het is zeker dat de verwijzing naar de brug van Mantrible door de tijdgenoten van Rabelais niet kon worden misverstaan: het was een enorm blad, en de brug was nog ‘enormer’.

In de *Intermédiaire des chercheurs* van 10 augustus 1865 (kolom 454) stelt een

nieuwsgierige de vraag: ‘Waar ligt Monstrible?’ Hij heeft een Rabelais-editie gelezen waarin de voetnoot bij deze passage de ligging aanduidt als: ‘Sur la Charente, entre Saintes et Saint-Jean d’Angély.’ Hij twijfelde; en terecht. De verwarring is wellicht ontstaan door de aanduiding ‘Monstrible’, in tegenstelling tot ‘Mantrible’, dat in de moderne edities wordt aangehouden. Hoe dan ook, in de *Intermédiaire* van 10 september 1865 (kolom 536) krijgt de vraagsteller een deugdelijk antwoord: Monstrible is de *pont fantastique si renommé au moyen âge*. Op die brug vecht Ferragus zijn ‘beroemde gevecht’ in de roman *Fierabras*. Een tweede bijdrage aan de *Intermédiaire* van die datum is van de hand van bibliograaf Gustave Brunet, en daarin krijgen we duidelijkheid over *Fierabras*: in deze ridderroman over de heldendaden van Karel de Grote tegen de Saracenen ligt de brug van Mantrible over de rivier Flavor, die de grens vormde tussen het gebied van Karel en ‘l’almirante’ Balam. Het moet een flinke rivier geweest zijn, want de brug bestaat uit dertig bogen van marmer, met aan beide uiteinden een grote toren van marmer. De brug werd bewaakt door de reus Galafre, koppelbaas van zo’n honderd Saracenen, die in vredestijd blijkbaar belast waren met het heffen van tol.

Zat Panurg daar lekker, onder dat blad van het kliskruid? Best wel, maar het kon beter. Om zijn mannen te beschermen heeft Pantagruel zijn tong uitgestoken en die is nog indrukwekkender dan de brug van Mantrible. Niet zonder moeite bereikt ook Panurg de luwte van de tong, en nu hij daar toch is, loopt hij door tot in de mondholte van de reus, alwaar hij een geheel eigen wereld aantreft: ‘Jésus, dis-je, il y a ici un nouveau monde?’

Het is duidelijk: het interieur van Pantagruels mond, waar de tanden en kiezen als enorme bergen en complete steden oprijzen, wordt vergeleken met het voor de Rabelais-lezer van toen familie-achtige beeld van de brug van Mantrible: geen dertig bogen maar plusminus dertig tanden, geen twee marmeren torens maar dertig marmeren wachters. Zo groot was hij.

De berichtgeving in de *Intermédiaire* gaat nog in op het verschil tussen ‘Monstrible’ en ‘Mantrible’. De uitleg zegt dat er in eerste instantie sprake is van een zetfout: ‘Mantrible’ werd ‘Montrible’ of ‘Monstrible’ in de zethaak. De geleerden bleven niet achter: ‘Monstrible’ werd uitgelegd als een woordspeling op ‘Mons terrible’, wat logisch lijkt. Zoals gezegd, moderne edities lijden niet meer onder deze bijziendheid van een zestiende-eeuwse zetter.

Andere bijdragen in de *Intermédiaire* geven nog het literair-historisch belang aan van deze brug. Ik moet de verwijzingen nog natrekken, en hou me aanbevolen voor hulp van alle pantagruelisten. De brug komt voor in Cervantes, maar waar? In Spanje is de brug beroemd gebleven door het werk van Lope de Vega, maar diens desbetreffende komedie is verloren gegaan. Calderon heeft ernaar verwezen (deel I van zijn werk, editie Leipzig, 1817). En twee Schotse schrijvers bedienden zich van het beeld: Barbour in *The Bruce*: ‘[Karel de Grote] wan Mantrybil and pussed Flagor’; en in *Complaint of Scotland* (1801, p. 98) zou het luiden: ‘the brig of the Mantribil’.

En verder spijt het mij slechts dat Rabelais wel geschreven heeft over de uitvinding van het wc-papier door Gargantua, maar nooit over de uitvinding van de tandenborstel door Pantagruel.

RABELAIS’ EASY CHAIR. EEN KLEINTJE POPE MET RABELAIS door Jaap Engelsman

Trouwe lezers van dit periodiek zullen zich herinneren dat nummer 1 een citaat bevatte uit Alexander Pope’s *Dunciad*:

Whether thou choose Cervantes’ serious air,
Or laugh and shake in Rabelais’ easy chair, [...]¹

Waarbij de lezers in het ongewisse bleven omtrent het wat en hoe van die luie stoel. Laat ik dat verzuim goedmaken.

Alexander Pope (1688-1744) – van rabelaisiaanse gestalte en katholieke afkomst² – was een vroegrijp literator, die zich ontwikkelde tot een van de beste Engelse schrijvers van de 18de eeuw. Dankzij een zeer succesvolle Homerus-vertaling kon hij van zijn pen leven.³ Naast trouwe vrienden had hij vele vruchtbare, want satireverwekkende vijanden.⁴ Een van hen was de goede Shakespeare-bezorger Lewis Theobald (1688-1744), die bezwaar maakte tegen de ‘verbeteringen’ in Pope’s Shakespeare-uitgave. Pope maakte hem daarvoor tot hoofdpersoon van de eerste versie van *The Dunciad*,⁵ een spotdicht in klassieke trant in – uiteindelijk – vier boeken, waarin het rijk van de godin *Dulness* wordt beschreven:

Laborious, heavy, busy, bold, and blind,
She ruled, in native anarchy, the mind.⁶

In virtuoze stijl, met de voor zijn tijd karakteristieke munitie van klassieke en actuele toespelingen, maakt Pope in dit werk zijn literaire vijanden tot gehakt. Aan het begin richt hij zich tot zijn vriend Jonathan Swift – de ‘*thou*’ aan wie in de eerder aangehaalde regels de keus wordt gelaten tussen een ernstige en een ontspannen luisterhouding.

Mijn hoop, in het werk van Pope nog andere rabelaisiaanse toespelingen te ontdekken, bleek nagenoeg ijdel. Ik vond slechts het volgende:⁷

Good common linguists, and so Panurge was;
Nay troth, the Apostles (though perhaps too rough)
Had once a pretty gift of tongues enough:
Yet these were all poor gentlemen! I dare
Affirm, ’twas travel made them what they were.⁸

Panurge wordt hier de bereisde apostelen ter zijde gesteld als toonbeeld van een *linguist* (polyglot). Pope zinspeelde natuurlijk op de kennismaking met Panurge in hoofdstuk 9 van *Pantagruel*. Panurge, ‘un homme beau de stature et élégant en tous linéamens du corps, mais pitoyablement navré en divers lieux et tant mal en ordre qu’il sembloit estre eschappé ès chiens’, verwierf zich op slag de warme genegenheid van Pantagruel door dertien talen te spreken, waaronder drie fictieve en ‘Nederlands’.

Alleen al dat stukje ‘Nederlands’ is een studie waard. Is die verricht?

NOTEN

1. Boek I, r. 21-22 (A. Pope, ed. B. Dobrée, *Collected Poems*, Everyman's Library 1991, p. 126).
2. ‘The Popes were Roman Catholics’, stelt de *Encyclopaedia Britannica*. De toenmalige antikatholieke wetgeving bracht mee dat Pope – die als gevolg van een ziekte nog geen 1,40 m lang werd – geen universitaire opleiding kon volgen en dat hij niet binnen tien mijl van Londen mocht wonen.
3. Wel was het meer Pope dan Homerus. Over de *Iliad* (1720) merkte Richard Bentley, aangehaald in Johnsons *Life of Pope*, op: ‘It is a pretty poem, Mr. Pope, but you must not call it Homer.’
4. Onder wie de beruchte boekhandelaar Edmund Curll (1675-1747). Voer voor Ed?
5. Duncie (een eponiem) = sufferd.
6. Boek I, r. 15-16.
7. Via: Edwin Abbott, *A Concordance to the Works of Alexander Pope* (1875, herdruk 1969). Een nieuwe, completere concordantie (Emmett G. Bedford en Robert J. Dilligan, 1974) heb ik niet kunnen raadplegen. Ik heb gezocht op Rabelais, Alcofribas, Gargantua, Pantagruel en – om redenen die nog duidelijk zullen worden – Grippeminaud, Raminagrobis en Rodilardus. Panurge was notabene een toevalstreffer. In de *Dunciad* valt overigens herhaaldelijk de naam van de Engelse Rabelais- en vooral Cervantesvertaler P.A. Motteux.
8. ‘The Satires of Dr. John Donne, Dean of St. Paul’s, Versified’, Sat. IV, r. 75-79 (ed. Dobrée pp. 318-319). Of Panurge al in de oorspronkelijke tekst van Donne (1572-1631) wordt genoemd, heb ik niet onderzocht.

DEO RABELAISIOQUE VOLENTIBUS. RABELAIS & CALVIJN

door Ed Schilders

Voici un rustre qui aura des brocards vilains contre l'Escriture sainte: comme ce diable qui s'est nommé Pantagruel, et toutes ces ordures et villenies: tous ceux là... sont des chiens enragez qui desgorgent leurs ordures à l'encontre de la majesté de Dieu...

– Laffont & Bompiani, *Dictionnaire biographique des auteurs* II, s.v. Calvin. Parijs, SEDE, 1956

Rabelais, Degouea, Despériers... Les chiens dont je parle, pour avoir plus de liberté à dégorger leurs blasphèmes sans répréhension, ont les plaisantins; ainsi voltigent par les banquets et compagnies joyeuses, et là, en causant à plaisir, ils renversent, en tant qu'en eux est, toute crainte de Dieu, vrai est, qu'ils s'insinuent par petits brocards et farceries, sans faire semblant de tâcher sinon à donner du passe-temps à ceux qui les écoutent: néanmoins leur fin est d'abolir toute révérence en Dieu.

– Calvijjn, in: *Traité des scandales* (Genève 1611); Geciteerd in: Guy Bechtel & Jean-Claude Carrière, *Dictionnaire de la bêtise et des erreurs de jugement*. Parijs, Laffont, 1965

Les libertins ont en main le Rabelais, comme l'enchorion du libertinage. Ce vaurien ne mérite pas la peine qu'on en parle; je dis seulement que pour le bien qualifier, il faut dire de lui que c'est la peste et la gangrène de la dévotion. Il est impossible d'en lire une page sans danger d'offenser Dieu mortellement, je dis quand même il ne serait point défendu par les censures ecclésiastiques. Je proteste en conscience que je n'en ai jamais lu quatre lignes de suite; mais, à voir ce qui est rapporté de lui dans les oeuvres de Maître Etienne Pasquier, lesquelles j'ai assez diligemment feuilletées, j'estime que Rabelais est un très maudit et pernicieux écrivain, qui suce peu à peu l'esprit de piété, qui dérobe insensiblement l'homme de soi-même, qui anéantit le sentiment de la religion..., qui a fait plus de dégâts en France par ses bouffonneries que Calvin par ses nouveautés.

– R.P. Garasse, in: *Doctrine curieuse* (1623); geciteerd in: Guy Bechtel & Jean-Claude Carrière, *Dictionnaire de la bêtise et des erreurs de jugement*. Parijs, Laffont, 1965

RABELIJNSE ACTUALITEITEN

door Monique Bullinga

J.D.P. Warners en H.C.D. de Wit maken in hun 'De bibliotheek van Saint-Victor' (1978) gewag van 'onze nieuwe Nederlandse uitgave van Rabelais' boeken' (gepubliceerd in *Maatstaf*, nummer stom genoeg nog onbekend. Eerder al tekenden zij voor *Zeer beminde zoon*, een vertaling van de beroemde brief van Gargantua aan zijn zoon (*Pantagruel* VIII) (Den Haag 1969) Zeventien jaar later poogde ik vergeefs de identiteit van de vertalers te achter halen totdat... Maar nee, in chronologische volgorde. Begin 1995 zei Paul Smith van de Leidse universiteit geen idee te hebben wie beide auteurs waren, maar ook dat er ergens wel een onaf manuscript was van de twee eerste boeken, dat Hans van Pinxteren ooit onder ogen had gehad. Smith zag overigens liever dat er een heruitgave van Gallitalo's vertaling kwam dan een compleet nieuwe, geannoteerde Nederlandse uitgave van Rabelais' werk.

Volgens Ed, met wie ik daarover sprak, wist Martin Ros van de Arbeiderspers waarschijnlijk wel meer. Er naar gevraagd meende deze dat een van de twee, De Wit dacht hij, agronoom was. Meer kon ook Ros echter niet vertellen en hij verwees me naar Alexandra Boucher van Querido. Op haar beurt gaf zij mijn telefoontje door aan haar collega Kuiper, die verantwoordelijk is voor de grote bellettriereeks in hun fonds. Helaas, Kuiper kon mij evenmin opheldering geven over de vertaling en haar vertalers. Wel garandeerde hij dat, mocht Hans van Pinxteren zich ooit op Rabelais werpen, de vruchten van die arbeid bij Querido het licht zouden zien. Van Pinxteren komt daar voorlopig

echter niet aan toe, want er zal zeker een tweede Montaigne-deeltje van zijn hand verschijnen en bovendien is hij bezig met Balzac, al zal hij niet de hele *Comédie Humaine* doen.

Kuiper gaf me adres en telefoonnummer van Rob Polak, broer van Johan. Wellicht dat hij wist wat er met het manuscript, dat zich in de nalatenschap van Johans Atheneum, Polak & Van Gennep-papieren zou moeten bevinden, was gebeurd. Nee dus, en als de spookvertaling – zo zag ik haar inmiddels – inderdaad tot de nalatenschap van zijn broer behoorde zou hij er zeker weet van hebben gehad, want ook hij was geïnteresseerd in Rabelais en dus in een mogelijk nieuwe vertaling. Maar ik zou me tot de bezorger van zijn broers nalatenschap moeten wenden, Frans Goddijn. Dat heb ik natuurlijk gedaan, maar meer dan dat ik ook hier bot ving kan ik er niet over zeggen; mijn aantekeningen laten me in de steek.

En nu het wonder, en dat is nou eens een keer geen Mariabeeldje dat tranen van hars, mannenbloed of wat dies meer huilt.

Ik had de moed al opgegeven om ooit nog iets te vernemen over Warners & De Wit en hun werk, toen op een zonnige dag in juli, om precies te zijn op zaterdag de 22ste, onze hoofstedelijke informant mij met een telefoontje vereerde. Bij Bonardi was hij in gesprek geraakt met Marina Warners [!], en geïnteresseerd hadden zij elkaar naar de wederzijdse werkzaamheden gevraagd. Jaap meldde tot zijn eigen verbazing met een stukje over Rabelais bezig te zijn, waarop Marina haar oren spitste. Haar vader – die vier jaar geleden is overleden – had zich zijn hele leven...

– *Warners & De Wit!!!* onderbrak ik Jaap luidkeels.

Ja, vervolgde die zijn verhaal, dat je bij de naam Marina Warners nooit...

– Dat komt omdat ik die altijd associeer met de Engelse Marina Warners en dus altijd Worners denk in plaats van Warners, maar dat is dus háár vader! Te gek!

Goed, Jaap kon zijn verhaal nu zonder onderbrekingen afmaken en vertelde dat Marina ‘oom Henk’ de Wit zou bellen met de vraag of zich bij hèm het resultaat van hun gezamenlijke arbeid bevond. En dan zou ik het wel horen. (Wordt vervolgd.)

Er is een tijdschrift dat *Salmagundi* heet, althans John Boswell publiceerde er een artikel in: ‘Revolutions, universals and sexual categories’. Gelezen in het sodomieboek van Van der Meer. Moet nog nagetrokken worden.

John Russell Bartlett, *The dictionary of Americanisms* (1849) (New York 1989) geeft onder *salmagundi* ‘A Dutch dish common in New York. It is made of pickled or smoked shad, cut into thin slices or shreds, and sliced onions. The whole is then acidulated with vinegar.’ In een volgend nummer zal ik nader ingaan op de geschiedenis van dit door Rabelais een paar maal gebruikte woord, en vooral ook op de ingrediënten van dit ‘Hollandse’ gerecht, zoals die door de verschillende woordenboekenmakers zijn gegeven.

In Frijhoff, *Wegen van Evert Willemsz* (verschijnt 11 september a.s), p. 818, las ik het volgende:

A bustling, aggressive person, and reputed to be *Gargantuan* in his appetite for food and drink’, noemt Shelley hem in zijn boek over John Underhill – maar dat was dan ook een tegenstander.

Rabelais wordt nog gelezen! Een van deze bevoegden leest er blijkbaar zelfs zijn kinderen uit voor: ‘**L**achen Poep en pies is altijd prijs. makkelijk succes, maar wel leuk. De passage in Rabelais’ *Gargantua en Pantagruel* [*Gargantua* XIII; zie ook Schilders’ bijdrage in dit nummer] over de vele manieren om je billen af te vegen kunnen dienen om dit uit te testen.’ Carel Peeters in de ‘Kinderrepubliek der letteren’, *Vrij Nederland*, 20 mei 1995, p. 11.